

ROZŠÍŘENÍ IFRS O NOVÁ PRAVIDLA¹

Enhancement of IFRS by new standards

Libor Vašek

Když vstupovala pravidla Mezinárodních standardů účetního výkaznictví (IFRS) do roku 2011, bylo s nimi spojeno několik očekávání ohledně nových pravidel – zásadních změn, které by měla Rada pro Mezinárodní účetní standardy (IASB) v průběhu roku 2011 vydat a které u řady podniků vzbuzují spíše obavy než pozitivní naladění. Původní pracovní plán IASB byl tak pozitivní, že hovořil o vydání nových pravidel během první poloviny roku. Nyní můžeme již říci, že to bylo velmi optimistické, práce na projektech většiny očekávaných pravidel pokračují, po první polovině roku nejsou uzavřeny a těžko se jasně vyjádřit, zdali budou dokončeny v polovině druhé. Co se tedy z původních plánů povedlo a co naopak nikoliv? Když se myšlenkami vrátíme zpět do prosince 2010, vypadal pracovní plán IASB u stěžejních projektů, které jsou součástí konvergenční spolupráce IASB a FASB mající za cíl sjednotit pravidla IFRS a U.S. GAAP, přibližně takto:

- Novelizace pravidel pro finanční nástroje – rozšíření již vydaného IFRS 9 *Finanční nástroje* o pravidla pro zajišťovací účetnictví a znehodnocení finančních aktiv. Vydání pravidel ve druhém čtvrtletí 2011.
- Změna pravidel pro leasingy spočívající v kompletním přepracování současných pravidel obsažených zejména v IAS 17 *Leasingy*. Vydání pravidel v podobě nového IFRS ve druhém čtvrtletí 2011.
- Změna pravidel pro výnosy spočívající v kompletním přepracování současných pravidel obsažených zejména v IAS 18 *Výnosy* a IAS 11 *Smlouvy o zhotovení*. Vydání pravidel v podobě nového IFRS ve druhém čtvrtletí 2011.
- Pravidla pro pojistné smlouvy vycházející z druhé fáze projektu věnovaného pojistným smlouvám a oblastí pojišťovnictví. Výsledkem první fáze bylo vydání IFRS 4 *Pojistné smlouvy* na konci března 2004. Od té doby se v projektu pokračuje s cílem dosavadní pravidla rozšířit. Vydání pravidel v podobě nového IFRS ve druhém čtvrtletí 2011.
- Pravidla upravující uspořádání konsolidačních celků a vyjasňující zachycení podílů ve spoluovládaných jednotkách, tj. novelizace IAS 27 *Konsolidovaná a individuální účetní závěrka* a IAS 31 *Účasti ve společném podnikání*. Vydání pravidel v podobě nových IFRS v prvním čtvrtletí 2011.
- Pravidla poskytující návod, jak oceňovat v reálné hodnotě, která jako veličina oceňování se stále více a více v individuálních pravidel IFRS objevuje. Vydání pravidel v podobě nového IFRS v prvním čtvrtletí 2011.

V polovině roku 2011 můžeme zhodnotit, že původní plán byl opravdu velmi optimistický a z výše uvedeného výčtu se podařilo dokončit a nová pravidla vydat pouze u posledních dvou bodů. Ostatní projekty jsou stále v rozpracovanosti, přičemž reálnou šanci na dokončení během druhé poloviny 2011 má projekt pro finanční nástroje. Zbývající projekty nových pravidel pro leasingy, výnosy a pojistné smlouvy začínají být ve svém vývoji a očekávání okamžiku vydání nejasné, a ačkoliv je v pracovním plánu IASB v současné době uvedeno čtvrté čtvrtletí 2011, berme jej s rezervou.

¹ Tento článek byl zpracován jako jeden z výstupů výzkumného záměru "Rozvoj finanční a účetní teorie a její aplikace v praxi z interdisciplinárního hlediska" registrační číslo MSM, RP 6138439903.

Z výše uvedeného výčtu projektů byly dokončeny v květnu 2011 poslední dva, které sice oproti původnímu plánu nabraly zpoždění téměř dvou měsíců, ale rozhodující pro podniky sestavující své účetní závěrky dle IFRS je skutečnost, že vydání nových IFRS nastalo. Jak konkrétně se tedy pravidla IFRS rozšířila, v čem zásadním se změnila a od kdy je povinností účetních jednotek se novými pravidly řídit?

Společný je pro všechny aktuálně vydané novelizace okamžik účinnosti. Podniky musí aplikovat nová pravidla povinně na účetní závěrky za účetní období s počátkem 1. ledna 2013 nebo později. Dřívější aplikace nových pravidel, např. již na účetní období 2011 nebo 2012, je možná, ale podnik v takovém případě musí své rozhodnutí zřetelně v účetní závěrce zveřejnit.

Dopad v květnu vydaných pravidel na uspořádání zdrojů IFRS lze shrnout takto:

Pravidla IFRS do 31. prosince 2012	Pravidla IFRS od 1. ledna 2013
IAS 27 <i>Konsolidovaná a individuální účetní závěrka</i>	IAS 27 <i>Individuální účetní závěrka</i>
IAS 28 <i>Investice do přidružených podniků</i>	IAS 28 <i>Investice do přidružených a společných podniků</i>
IAS 31 <i>Účasti ve společném podnikání</i>	Zrušen
SIC-12 <i>Konsolidace – Jednotky zvláštního určení</i>	Zrušena
SIC-13 <i>Spoluovládané jednotky – Nepeněžní vklady spoluvlastníků</i>	Zrušena
-	IFRS 10 <i>Konsolidovaná účetní závěrka</i>
-	IFRS 11 <i>Společná ujednání</i>
-	IFRS 12 <i>Zveřejnění účastí v jiných jednotkách</i>
-	IFRS 13 <i>Oceňování reálnou hodnotou</i>

1. Pravidla upravující konsolidaci ovládaných podniků

Konsolidovaná účetní závěrka se dle pravidel IFRS sestavuje za skupinu podniků zahrnující mateřský podnik a všechny jeho dceřiné podniky, tj. podniky, které jsou mateřským podnikem ovládané. Přístup ke konsolidaci a identifikování konsolidačního celku je tak založen na existenci ovládaní (*control*), tj. schopnosti mateřského podniku řídit finanční a provozní politiky dceřiného podniku za účelem získání prospěchu z jeho aktivit². V současných pravidlech byl koncept ovládaní a principy jeho existence zakomponovány do IAS 27 a SIC-12, přičemž platí vyvratitelný předpoklad, že ovládaní existuje, drží-li mateřský podnik více jak polovinu hlasovacích práv. Obecnou definici ovládaní lze ale také naplnit, není-li držena většina hlasovacích práv, neboť existují jiné skutečnosti, na jejich základě fakticky dochází k ovládaní jiného subjektu. Extrémem je pak ovládaní subjektu, na jehož vlastním kapitálu mateřský podnik nevlastní žádný podíl.

Novelizace pravidel, která ve svém důsledku přináší nový IFRS 10 a IFRS 12 a která ruší dosavadní SIC-12 a původní IAS 27 upravující pravidla pro konsolidaci staví do roviny standardu použitelného pouze pro ocenění a prezentaci majetkových účastí v individuální účetní závěrce podniku, se primárně zaměřila na vyjasnění definice ovládaní (*control*). Novelizace nijak nemění obecně platná pravidla pro zkonsolidování podniků, jež mateřský podnik ovládá, nijak se nemění pravidla aplikování tzv. plné metody konsolidace. Zásadně se však rozšiřují pravidla upravující status ovládaní³ s cílem snížit riziko mimobilančních aktivit, které byly zásadním zdrojem finanční krize, vedly k zániku řady podniků a způsobily investorům významné ztráty.

² Viz současná pravidla IAS 27.4.

³ Pokud v IAS 27 k vymezení postačovala jedna strana textu a SIC-12 měla další dvě strany, tak v novém standardu je vymezení ovládaní věnováno přibližně něco málo přes 30 stran, které jsou z většiny zahrnuty do nové Aplikační příručky, která je plnohodnotnou součástí pravidel standardu.

Z nových pravidiel vyplýva, že je povinnosťou každého investora bez ohľadu na povahu jeho účasti v inej jednotke, určiť, zdali je mateřským podnikom a zdali ovláda iný subjekt, k čemuž dochádza, pokiaľ (i) návratnosť (*returns*) jeho účasti v inej jednotke je vystavená proměnlivosti (môže byť zisková i ztrátová) a (ii) má schopnosť túto návratnosť ovplyvňovať skrz své postavení (*power*) nad takovou jednotkou. Návratnosť účasti v inej jednotke môže byť vyjadrená formou dividend, úroků z dlhových nástrojů, odměn za správu aktiv nebo závazků, formou různých poplatků, daňových benefitů, může být ale také vyjadřena formou využívání aktiv, která nejsou dostupná jiným subjektům (resp. i vlastníkům), kombinováním aktiv investora s aktivy druhého podniku s efektem snižování nákladů aj. Postavení investora vůči jiné jednotce musí být takové, které mu dovoluje řídit významné aktivity, tj. aktivity, které v důsledku ovlivňují onu návratnost. Postavení vychází obecně z práv, která mohou plynout jednoduše z držby hlasovacích práv, ale také mohou být výsledkem složitých smluvních ujednání.

Cílem tohoto příspěvku není detailní rozbor nového pojetí ovládnutí, ale upozornit na nová pravidla a zdůraznit, že každý podnik sestavující konsolidovanou účetní závěrku by měl dle nových pravidiel zanalyzovať dosavadní strukturu konsolidačního celku a odpovédět si jasně na otázku, zdali neexistuje nějaká účast v jiné jednotce, která by měla být podle nových pravidiel předmětem konsolidování, ač podle dosavadních pravidiel konsolidována nebyla. Vzhledem k tomu, že se nová pravidla mají aplikovat zpětně, stanoví přechodná ustanovení IFRS 10 pro případy, kdy je identifikována účast, která by měla být dle nových pravidiel konsolidována, povinnost aplikování metody akvizice dle IFRS 3 *Podnikové kombinace* od data, k němuž investor získal ovládnutí v kontextu nového standardu. Tato skutečnost může vést k situaci, kdy podnik aplikující nový standard poprvé pro účetní závěrku roku 2013 identifikuje dosud nekonsolidovanou účast, u níž návratnost a postavení investora existuje již delší dobu a povinností takového podniku bude se vrátit zpět a retrospektivně zachytit a zkonsolidovat takovou účast a svoji účastní závěrku za minulé období přepracovat.⁴ Důležité pro prvotní zachycení dosud nekonsolidované účasti je, zdali naplňuje vymezení podniku (*business*) dle IFRS 3. Pokud ano, dochází k uznání goodwillu. Pokud ne, goodwill nemůže být uznán.

IFRS 10 nijak neupravuje požadavky na zveřejnění informací ohledně držení účastí v jiných jednotkách. Veškeré požadavky jsou nově uspořádány do samostatného a k tomu určeného standardu s označením IFRS 12 *Zveřejnění účastí v jiných jednotkách*, přičemž do jeho rozsahu spadají vedle účastí v dceřiných podnicích také účasti ve společných a přidružených podnicích, a také podíly v nekonsolidovaných strukturovaných jednotkách, kterými mohou být investiční fondy, jednotky různých rizikových aktiv fungujících jako zástava emitovaných cenných papírů apod.

Požadavky na zveřejnění jsou v IFRS 12 nově nastaveny tak, aby uživatelé účetních závěrek byli schopni:

- (i) pochopit strukturu a složení skupiny, za níž je sestavována a prezentována účetní závěrka, a vnímat existenci nekontrolních podílů, jež mají na aktivitách a peněžních tocích skupiny svůj díl;
- (ii) zhodnotit povahu a rozsah podstatných omezení, která jsou spojena s užíváním aktiv nebo s vypořádáním závazků skupiny, rizika spojená s podíly v konsolidovaných jednotkách, důsledky vlastnických změn bez ztráty ovládnutí, ale také důsledky ztráty ovládnutí během vykazovaného období.

⁴ Jistou úlevou může být skutečnost, že přechodná ustanovení zmiňují možnost neproveditelnosti dle definice v IAS 8. Pokud by byl takový stav naplněn, bude povinností zkonsolidovat účast poprvé od okamžiku možného, kterým pak může být např. počátek běžného období.

2. Pravidla upravující zachycení společných podniků

S myšlenkou novelizovat pravidla pro společné podniky si IASB pohrávala již od konce 2004, kdy projekt zahrnula do agendy své plánované činnosti. Výsledkem je po šesti letech vydání IFRS 11 *Společná ujednání*, který do budoucna plně nahrazuje IAS 31 a SIC-13. Změn je několik, přičemž je lze shrnout do dvou stěžejních bodů:

- **Zrušení spoluovládaných aktiv**

Společná podnikání byla doposud v IAS 31 rozlišována na spoluovládaná aktiva, spoluovládané činnosti a spoluovládané jednotky. IFRS 11 však společná ujednání rozlišuje již jen na dva typy – (i) spoluovládané činnosti, v nichž smluvní strany mají práva k aktivům a povinnosti k závazkům, které souvisejí s realizací smlouvené společné činnosti; a (ii) spoluovládané jednotky, u nichž mají smluvní strany práva na jejich čistá aktiva.

- **Zrušení metody poměrné konsolidace**

Za podstatnější změnu lze vnímat odstranění metody poměrné konsolidace, která byla doposud v alternaci s ekvivalenční metodou požadovaná k zachycení podílů v účetní závěrce spoluvlastníka. Do budoucna musí být účastí ve společných podnicích oceňovány výhradně ekvivalenční metodou, obdobně jako podíly v přidružených podnicích. Z hlediska účetního zachycení a ocenění se tak jednoznačně odstraní rozdíl mezi přidruženým a společným podnikem. Z pohledu účetních výkazů půjde o investici oceňovanou v ekvivalenční metodě, jejíž přecenění je uznáno jako efekt na úplný výsledek.

IFRS 11 se tak do budoucna stává standardem, který upravuje pravidla definující společná ujednání, definuje podmínky jejich existence. Pokud je identifikováno společné ujednání v podobě společného podniku, odkazuje IFRS 11 na IAS 28, který se nově stává výhradním standardem poskytujícím pravidla pro účetní zachycení podílů v přidružených a společných podnicích ekvivalenční metodou.

3. Pravidla poskytující návod, jak oceňovat reálnou hodnotou

Ačkoli v Koncepčním rámci pro sestavování účetní závěrky v souladu s IFRS není reálná hodnota definována mezi oceňovacími základnami, významné postavení v pravidlech IFRS za posledních deset let získala a v současné době se požadavek nebo možnost ocenění v reálné hodnotě objevuje v řadě individuálních standardů či interpretací. Reálná hodnota je tak vcelku běžnou veličinou oceňování, o níž se mluví v souvislosti s finančními nástroji, s dlouhodobými hmotnými i nehmotnými aktivy, při zachycení podnikových kombinací, při uznávání výnosů; přesto si podniky často kladou otázky, jaká konkrétní částka ztělesňuje reálnou hodnotu jimi řešené položky účetních výkazů. Tato skutečnost je dána jednak rozptýleností požadavků a možností ocenění v reálné hodnotě do různých individuálních standardů a interpretací, a současně různou podporou, jak pravidla uvažující reálnou hodnotu aplikovat, resp. jak reálnou hodnotu určovat. Některé standardy obsahují vcelku podrobný návod, jak reálnou hodnotu určit (např. pravidla pro finanční nástroje), jiné standardy naopak reálnou hodnotu identifikují obecnou definicí a nijak se blíže nevyjadřují k tomu, jak ji stanovit (např. pravidla pro leasing). V důsledku toho může vést v praxi k nesrovnatelnosti při aplikování různých individuálních pravidel, ač všechny hovoří o reálné hodnotě.

Pokud se shrnou současná pravidla IFRS, uvažují reálnou hodnotu tyto standardy:

- IFRS 3 *Podnikové kombinace* – v reálné hodnotě se oceňují identifikovatelné složky nabývaných čistých aktiv a současně také poskytovaná protihodnota nebo nekontrolní podíly.

- IFRS 5 *Dlouhodobá aktiva držaná k prodeji a ukončované činnosti* – reálná hodnota snížená o náklady na prodej se porovnává s účetní hodnotou dlouhodobého aktiva při jeho určení jako aktiva držného k prodeji.
- IFRS 9 / IAS 39 *Finanční nástroje* – v pravidlech pro finanční nástroje byla reálná hodnota zavedena a je obecným požadavkem oceňovat finanční nástroje při prvotním zachycení v reálné hodnotě.
- IAS 11 *Smlouvy o zhotovení* – v reálné hodnotě se oceňují výnosy plynoucích ze smluv o zhotovení, což má souvislost s obecným pravidlem pro oceňování výnosů (viz IAS 18).
- IAS 16 *Pozemky, budovy a zařízení* – reálná hodnota je uvažována, rozhodne-li se podnik aplikovat tzv. model přecenění na třídu této kategorie aktiv.
- IAS 17 *Leasingy* – reálná hodnota aktiva, které je předmětem finančního leasingu, musí být uvážena při rozhodování o prvotním ocenění najímaného aktiva ve výkazu finanční situace nájemce.
- IAS 18 *Výnosy* – obecné pravidlo říká, že se výnosy zachytí v reálné hodnotě získané nebo nárokováné protihodnoty, neboli výnosy se oceňují v reálné hodnotě.
- IAS 36 *Snížení hodnoty aktiv* – reálná hodnota snížená o náklady na uskutečnění prodeje aktiva je alternativou hodnoty z užívání při určování zpětně získatelné částky potřebné pro testování účetního ocenění dlouhodobých aktiv.
- IAS 38 *Nehmotná aktiva* – existuje teoretická možnost použití reálné hodnoty pro ocenění nehmotných aktiv při uvážení modelu přecenění, avšak při existenci aktivního trhu pro aktiva uvažována k přecenění.
- IAS 40 *Investice do nemovitostí* – vzhledem k tomu, že mají být nemovitosti v kontextu těchto pravidel považovány za alternativní nefinanční investici, je základním požadavkem oceňování v reálné hodnotě po celou dobu jejich držby.
- IAS 41 *Biologická aktiva* – reálná hodnota je základní veličinou pro oceňování biologických aktiv.

Výše zmíněné skutečnosti – významnost reálné hodnoty, rozptýlenost pravidel a nekonzistence v jejich aplikování – vedly IASB a FASB v rámci konvergenčního procesu k rozhodnutí vytvořit vzájemně akceptovatelná jednotná pravidla upravující, jak stanovit reálnou hodnotu pro účely účetního výkaznictví založeného na pravidlech IFRS, resp. U.S. GAAP. Tento závazek byl přijat již v roce 2006 a jeho výsledkem je vydání IFRS 13 *Oceňování v reálné hodnotě (Fair value measurement)* v květnu 2011 s účinností od 1. ledna 2013. Jaké změny tedy pro uživatele IFRS přináší nově vydaný standard:

- Definuje reálnou hodnotu

IFRS 13 nově definuje reálnou hodnotu jako „cenu, která by měla být získána při prodeji aktiva nebo uhrazena při převodu závazku k datu ocenění v běžné transakci mezi účastníky trhu (*the price that would be received to sell an asset or paid to transfer a liability in an orderly transaction between market participants at the measurement date*)“.⁵ Touto definicí je nově reálná hodnota postavena do role výstupní hodnoty, tzv. *exit price*, neboť je jasně řečeno, že jde o cenu, která by byla získána při prodeji aktiva (tj. při jeho pozbytí z podniku prodejem) nebo zaplácena při převodu závazku (tj. opět při jeho pozbytí prodejem).

⁵ Dosavadní definice označovala reálnou hodnotu za „částku, za kterou by mohlo být v transakcích mezi znalými a ochotnými stranami za obvyklých podmínek směřeno aktivum nebo vyrovnán závazek (*the amount for which an asset could be exchanged, or a liability settled, between knowledgeable, willing parties in an arm's length transaction*)“.

Pravidla dále zdůrazňují, že se musí uvážit charakteristiky aktiva a závazku, jehož reálná hodnota se určuje, přičemž těmito charakteristikami jsou zejména podmínky fungování a umístění aktiva, omezení spojená s jeho prodejem nebo užíváním, zdali jde o aktivum či závazek, který je samostatný nebo je součástí skupiny aktiv či závazků. IFRS 13 tak oproti dosud existujícím pravidlům rozebírá jednotlivé složky definice s cílem pomoci uživatelům jasně identifikovat veličinu označovanou za reálnou hodnotu.

- Stanoví jednotný rámec IFRS pro oceňování reálnou hodnotou

IFRS 13 nepůsobí jako standard, který by přinášel nové situace, kdy použít reálnou hodnotu. Jeho účelem je výhradně sloužit jako podpůrný standard pro všechny ostatní existující i budoucí pravidla IFRS požadující nebo umožňující ocenění v reálné hodnotě. IFRS 13 si v této souvislosti klade za cíl vysvětlit, jak stanovit reálnou hodnotu pro účely účetního (finančního) výkaznictví dle IFRS. Standard definuje třístupňovou hierarchii, kterou musí podnik uvážit při určování reálné hodnoty a požaduje postupovat od první po třetí úroveň s ohledem na aktivum či závazek, jehož reálnou hodnotu musí podnik určit a s ohledem na to, jaké informace potřebné k ocenění jsou k dispozici, resp. zda jsou určitelné. Pravidla dále vymezují oceňovací techniky, které rozlišují na tržní ocenění (*market approach*), výnosové ocenění (*income approach*) a nákladové ocenění (*cost approach*) a vyjadřují se k podobě vstupních informací, které mají být k ocenění uváženy.

- Obsahuje požadavky na zveřejnění informací o použití reálné hodnoty

IFRS 13 požaduje, aby účetní jednotky zveřejnily informace objasňující použití oceňovacích technik k vyčíslení reálných hodnot, jejich vstupní údaje a aby jasně identifikovaly výsledné dopady zachycené ve výsledku nebo v ostatním úplném výsledku. Požadavků je poměrně dost a každá účetní jednotka by měla důsledně analyzovat nový standard, jaké povinnosti jí v této souvislosti vznikají.

Již bylo uvedeno, že se IFRS 13 stává účinným pravidlem od 1. ledna 2013. Jeho účinnost je prospektivní, tudíž účetní jednotka nemusí zveřejňovat požadované informace za předcházející období, v nichž nový standard nebyl ještě aplikován.

Abstrakt

V květnu 2011 došlo k ukončení tří zásadních konvergenčních projektů probíhajících mezi IASB a FASB s cílem sjednotit pravidla IFRS a U.S. GAAP. Důsledkem je rozšíření pravidel IFRS o čtyři nové standardy – IFRS 10 až IFRS 13, zrušení jednoho dosavadního standardu a dvou dosavadních interpretací. První oblastí změn je vyjasnění statusu ovládnutí v souvislosti s konsolidováním účastí v jiných jednotkách. Novelizace spočívají: (i) v poskytnutí nové definice ovládnutí s cílem snížit riziko mimobilančních aktivit; (ii) ve výhradním požadování ekvivalenční metody k oceňování podílů ve společných podnicích a (iii) v poskytnutí návodu, jak určit reálnou hodnotu, je-li určitým pravidlem IFRS požadováno nebo umožněno ocenění v její výši.

Klíčová slova: IFRS, reálná hodnota, konsolidace, ovládnutí, společné podniky

Summary

In May 2011, IASB finished three significant convergence projects on which it had been working with FASB in order to eliminate differences between IFRS and U.S. GAAP. As a consequence of their work, IFRSs are enhanced by four new standards – IFRS 10 to IFRS 13 – that have superseded one current standard and two current interpretations. The amendments consist of (i) a provision of a new definition of control to decrease a risk of off balance sheet

activities; (ii) a requirement to apply the equity method for recognition of interest in joint venture and (iii) a guidance how to measure fair value in situations when other IFRSs require or allow measurement at fair value.

Key words: IFRS, fair value, consolidation, control, joint ventures

JEL klasifikace: M41

Použitá literatura

[1] <http://www.ifrs.org>

Kontakt

Libor Vašek, Ing., Ph.D., katedra finančního účetnictví a auditingu, FFÚ VŠE v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3, tel.: +420 224 095 311, vasek@vse.cz